

Н. Е. Кунанець, В. В. Пасічник, А. А. Федонюк
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра інформаційних систем та мереж

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНА ІНЖЕНЕРІЯ: ОБ’ЄКТ, ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

© Кунанець Н. Е., Пасічник В. В., Федонюк А. А., 2015

Науково обґрунтовано концепт “соціокомунікаційна інженерія”, окреслено об’єкт, предмет та методи дослідження нового виду інженерії, яка активно формується та є об’єктивно затребуваною у сучасному інформаційному суспільстві.

Ключові слова: соціальні комунікації, соціокомунікаційні процеси, соціальні мережі, соціокомунікаційна інженерія.

The authors describe a scientific substantiation of the concept “sociocommunications engineering”, outlines the object and purpose of the study a new type of engineering, which is actively formed and is objectively demanded in today's information society.

Key words: social communication, social institution, social engineering, sociocommunications engineering.

Вступ

Багатогранна та глибинно-сутнісна діяльність соціальних інститутів, як важливих складових елементів системи соціальної комунікації, зумовлює необхідність застосування різних методологічних підходів до їх дослідження. Аналіз соціокомунікаційних процесів у суспільстві знань ускладнюється необхідністю вивчення їх впливу на функціонування соціальних інститутів, їх взаємодії із зовнішнім середовищем, потребою розглянути суспільні комунікаційні процеси з урахуванням відповідних рівнів – на рівні індивідів, індивіда і соціального інституту, двох соціальних інститутів та соціального інституту і суспільства чи соціокомунікаційної системи вищого порядку.

На сучасному етапі науковці прагнуть дослідити та проаналізувати соціокомунікативні процеси та зафіксувати у них певні закономірності, системно проаналізувати методи, способи та засоби поширення потоків інформації в соціокомунікаційних системах, поглиблено вивчити процеси функціонування соціальних мереж.

Мета статті – системно проаналізувати та подати наукове обґрунтування концепту та означення терміна “соціокомунікаційна інженерія”, окреслити об’єкт, предмет і методи дослідження нового виду інженерії, яка активно формується та об’єктивно затребувана в сучасному інформаційному суспільстві.

Стан дослідження проблеми

До глибокого наукового дослідження методологічних засад соціальних комунікацій неодноразово звертались як зарубіжні, так і українські науковці, серед яких треба назвати насамперед Н. Віннера [1], В. Різуна [2] та інших. Разом з тим, наукового обґрунтування та означення поняття соціокомунікаційної інженерії у запропонованому авторами цієї статті сенсі як окремого виду інженерії, об’єктом вивчення якої є соціальні комунікації та їх компоненти, ще не сформульовано.

Окреслення концепту “соціокомунікаційна інженерія”

Термін “соціальні комунікації” зародився в середовищі церкви, і відбулось це у 1963 р., під час Другого Ватиканського Собору. На другій сесії Собору вперше було вжито термін “соціальні комунікації” [3], хоча до 1963 р. зазначені концепти існували і окреслювались за допомогою інших понять. Зокрема, поняття “комунікація” (“communicatio”) розглядалось як єдність, передача, повідомлення, а його семантичне навантаження походить від “communico” – роблю спільним, повідомляю, з’єдную.

У першому пункті “Декрету про засоби масової інформації”, який прийняв Папа Павло VI, зазначено: “Серед дивовижних технологічних відкриттів, які талановиті люди, особливо в нинішню епоху, зробили з Божою допомогою, Церква вітає і сприяє з особливим інтересом тим, які мають безпосереднє відношення до людського розуму і які розкрили нові можливості для спілкування, надзвичайно швидкого ознайомлення з новинами, поглядами і навчаннями всякого роду. Найбільш важливими з цих винаходів є ті медіа, такі як, преса, кіно, радіо, телебачення тощо, які можуть, за своєю природою, охопити і вплинути не тільки на окремих індивідів, але й на цілі маси і все людське суспільство, і таким чином по праву можна назвати медіа соціальної комунікації” [3]. У третій статті першого розділу зазначено: “...церква... вважає одним зі своїх обов'язків оголосити благу звістку про спасіння також за допомогою медіа соціальної комунікації і повідомити людям про їх правильне використання” [3]. У декреті підкреслено важливість свободи поширення інформації в сучасному світі. Отже, можна обґрунтовано стверджувати, що церква була одним з активних чинників розвитку соціальних комунікацій.

Для реалізації соціальних комунікацій використовується широкий спектр інформаційних та соціокомунікаційних технологій. Соціальні комунікації є цікавим об'єктом вивчення, дослідження і аналізу. Наявність технологій, які реалізують ці процеси, зумовлює необхідність формування наукової галузі, яка зобов'язана їх аналізувати, вивчати та досліджувати. Автори статті пропонують подавати її під узагальненою назвою – соціокомунікаційна інженерія. Соціокомунікаційна інженерія у авторському трактуванні – це сукупність методів, засобів та способів, які, за їх системного використання, дають змогу проектувати та створювати якісні та ефективні соціокомунікаційні технології та системи. Тобто соціокомунікаційна інженерія є наукою, яка досліджує процеси побудови, проектування і створення соціокомунікаційних технологій та систем. В сучасних умовах повинен невідворотно народитися новий вид інженерії, що (від грецького історичного трактування терміна “інженерія”) означає науку, яка вивчає та досліджує процеси проектування, створення та побудови. В основу інженерної діяльності покладено п'ять етапів: визначення мети, аналіз матеріалів, необхідних для досягнення мети, аналіз засобів для досягнення поставленої мети, моделювання та прототипування, управління процесами досягнення мети [47].

Отже, в середовищі соціальних комунікацій повинен зародитися відповідний вид інженерії, методи та засоби якої дають змогу правильно та коректно проектувати та створювати соціокомунікаційні системи. Професійний погляд на концептуальні засади інформаційного суспільства, трактування яких наведено в документах Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства і в яких зафіксовано базові профілі його інформатизації, на жаль, не дає можливості окреслити, якими саме засобами, методами та способами таке суспільство має будуватися і як, врешті-решт, його правильно “проектувати” та “формувати”. Водночас зазначимо, що у вказаних документах, на думку авторів статті, природним є твердження про те, що наукою, яка повинна напрацьовувати такі методи та засоби правильної побудови сучасного інформаційного суспільства, а надалі і суспільства знань, є саме соціокомунікаційна інженерія. Соціокомунікаційна інженерія, як один з новітніх видів інженерій, об'єктивно народжується і, безумовно, повинна мати свої предмет та об'єкт дослідження. На думку авторів, її об'єктом є соціальні комунікації, їхні складові, а предметом – методи, засоби та способи проектування та побудова соціокомунікаційних технологій та систем. Методами соціокомунікаційної інженерії є конкретні методи, що використовуються для проектування та побудови соціокомунікаційних технологій та систем, а також загальнонаукові, серед яких провідне місце відводиться системному аналізу.

Соціальні комунікації як об'єкт соціокомунікаційної інженерії

Соціальні комунікації вже сьогодні стали предметом вивчення низки галузей науки. Аналізуючи процеси становлення соціальних комунікацій, Л. Амлінський зазначає: “Центром соціального життя в доіндустріальних суспільствах була базарна площа; в індустріальному суспільстві інформаційний ареал суттєво розширився: з'явилися друковані джерела інформації – газети, журнали” [4]. Зрозуміло, що засоби усної комунікації не забезпечували якісного передавання інформації, не враховувався фактор збереженості достовірної інформації, певними комуніка-

ційними бар'єрами були розподіленість джерел та приймачів у просторі. З появою писемності з'явилася можливість повнішого та якіснішого задоволення інформаційних потреб. Доповнюючи висловлювання Л. Амлінського, треба згадати етап появи та активного функціонування рукописних пам'яток писемності, які відіграли істотну роль в розвитку та вдосконаленні процесів поширення інформації.

Визначальними для змістового означення галузі "соціальних комунікацій" є положення та аналітичний інструментарій, сформований на основі інформаційно-кібернетичної парадигми Норбера Вінера [2], Уільяма Ешбі [5] та ін. Широке коло науковців та провідних вчених з усього світу постійно удосконалюють теоретичні засади означеної наукової галузі. Еволюцію методів дослідження політичної комунікації висвітлено в посібнику Лінди Лі Кейд [6]. Автор вважає, що поширення комп'ютерних технологій вплинуло на їх масштаби й глибину, зважаючи на розширення можливостей формування й автоматизованого опрацювання баз даних політичної інформації. У книзі "Американський прагматизм і комунікативні дослідження" [7] Д. Перрі пропонує зосередити увагу на практичному використанні результатів досліджень у системі соціальних комунікацій.

М. Маклуен, розглядаючи книгу як засіб комунікації, наголошував, що винахід книгодрукування поступово "прискорив акт читання до такої міри, що читач міг відчувати "руку" автора, укріпив та розширив візуальність прикладного знання". Дослідник дійшов цікавого висновку, що в епоху рукописних джерел передавання інформації, переписування і розповсюдження чужої книги вважалося справою, яка заслуговує на всіляку повагу, тоді як у епоху книгодрукування такий спосіб поширення інформації переслідується в судовому порядку [8].

Засобом комунікації [9], на його думку, є повідомлення, яке визначає, контролює масштаби, форму людської асоціації і людської дії, своєрідним "повідомленням" у системі соціальних комунікацій він вважає зміну масштабу або форми людської діяльності. М. Маклуен зазначав, що сам засіб комунікації є повідомленням, а всі засоби комунікації є своєрідними "перекладачами" одних видів досвіду та енергії на інші [8]. Аналізуючи погляди своїх сучасників на розвиток соціальних комунікацій, дослідник подає оригінальне бачення цього процесу.

Разом з тим, дослідник підкреслює, що, незважаючи на поширену асоціацію терміна "комунікація" з дорогами і мостами, морськими маршрутами, річками і каналами, в "електричну" епоху його семантичне навантаження дещо розширилось – "рух інформації", зокрема через повідомлення у пресі та засобами друкарства. Новітній підхід до дослідження засобів комунікації, на думку дослідника, полягає не тільки в аналізі змісту, але й самого засобу комунікації та середовища (культурної матриці), в якому той чи інший засіб функціонує, а кожен засіб соціальної комунікації має здатність нав'язувати своє бачення проблеми [9].

Дослідник переконаний, що виникнення книгодрукування прискорило розвиток соціальних комунікацій, допомогло формувати соціальну пам'ять, на тлі якої індивідуальна пам'ять, яка до того часу побутувала, втратила актуальність. Нова технологія швидко увійшла у соціальне середовище, у всі куточки мистецтв і наук, друкована книга набула якостей портативності й доступності, яких бракувало рукописам [9], що, безперечно, зробило її ефективним засобом соціокомунікативних процесів.

Гарольд Інніс висловив думку, що розвиток засобів комунікації несвідомо впливає на особистість, а засоби комунікації взаємодіють з культурами настільки, що визначення національної самобутності неможливе доти, доки національна мова не набуде друкованої форми. Дослідник розглядає засоби комунікації, зокрема лист, папірус, радіо, фототипію, як продукти виробництва і ресурси, що беруть активну участь у соціокомунікативних процесах [10].

А. П. Ашер у науковій праці "Історія механічних винаходів" [11] зазначає, що книгодрукування як один зі щаблів розвитку соціальних комунікацій, є вододілом між середньовічною та сучасною технологією. Л. Февр і Г. Мартен [12] зазначили, що в перші століття існування друкарства засобами соціального спілкування були молитовники та часослови, яких найбільше друкували в кишеньковому розмірі. Завдяки книгодрукуванню і зростанню кількості текстів книга перестала бути рідкісною річчю, яку можна отримати тільки в бібліотеці, перетворившись на повсякденний предмет, який завжди під рукою для того, щоб можна було читати скрізь і в будь-який час, забезпечуючи комунікаційні процеси між автором та читачами.

Д. Х. Ши́ра щодо розвитку соціальних комунікацій висловився так: у бібліотекаря не було іншого вибору, ніж продовжувати працювати з переконанням, що читання формує цілісне суспільство, оскільки створює цілісну людину. Цінність бібліотеки полягає у меті, що об'єднує, заради якої її книги були зібрані разом [13], стаючи засобом соціокомунікаційних процесів.

Поява на початку ХХ ст. нового засобу комунікації – радіо забезпечила можливість передавання інформації територіально віддаленим споживачам, охопивши одночасово доволі широку слухачську аудиторію. Телебачення ще більше розширило можливості просторового передавання інформації, забезпечивши її візуалізацію та оперативне подавання відомостей з місця подій.

Комплексний аналіз комунікаційного середовища з позицій соціологічної інформатики здійснив російський дослідник О. Рунов у докторській дисертації “Особливості комунікативного середовища в моделях інформаційного суспільства”. Особливу увагу автор приділяє аналізу комунікаційного середовища, яке в “когнітивному аспекті є відображенням суспільства як системної цілісності, а у комунікативному – показує становлення і розвиток соціально-інформаційного простору” [14]. Такий філософський підхід дав змогу досліднику розробити систему методів і технологій побудови моделей комунікацій сучасного інформаційного середовища.

В. О. Ільганаєва вважає, що, створюючи нові умови життєдіяльності соціуму, нова реальність впливає не тільки на його організаційні, комунікаційні особливості, але й на характер суспільних відносин, які стають більш стрімкими, медіа-насиченими, розмаїтими та інтенсивними [15].

Представник комунікативної філософії Ю. Габермас зазначав, що: “Комунікація визнається останнім підґрунтям і свідомості, і пізнання, і суспільного буття” [16], і вважається не лише засобом обміну інформацією, а й соціокультурним феноменом – важливим аспектом розвитку людства, який безпосередньо корелює із загальним характером культури та зміною історичних епох [17].

Комунікативна філософія вважає за необхідне раціонально обґрунтувати універсальні підстави людського взаєморозуміння й гармонізацію стосунків між людьми, а також між індивідом і навколишнім середовищем [18]. Якоюсь мірою її завдання корелює із завданнями соціокомунікаційної інженерії, проте для останньої їх межі значно ширші. Комунікативна філософія близька і за предметом та методом дослідження, оскільки ґрунтується на дослідженні повсякденного мовленнєвого спілкування між людьми [19].

З позицій теорії комунікативної дії Ю. Габермас вважає, що досягненню аргументованого консенсусу при реалізації щоденних комунікаційних процесів та знаходженню відповідей на “практичні запитання”, опису і оцінці причин певних подій перешкоджатиме внутрішньо отриманий контекст [20].

Дослідник вважає, що комунікація між людьми тільки тоді функціонує, коли вона організовує процеси, зорієнтовані на причину. Це означає, що учасники мовленнєвого процесу повинні відмовлятися від бажання досягти удосконалення мовленнєвого процесу, доки вони спілкуються, при цьому процес їхнього спілкування повинен залишатися виправданим і відкритим для критики [20].

Отже, соціокомунікаційні процеси представники комунікативної філософії розглядають як процеси щоденного спілкування.

До формування теорії соціальних комунікацій ще у 90-ті роки ХХ ст. звернувся А. В. Соколов. У його трактуванні соціальна комунікація є “рухом смислів у соціальному часі й просторі та взаємодії учасників цього руху”, починаючи від особистісної свідомості комуніканта і реципієнта до “світу емпіричної реальності” й “інтегрованого результату пізнання – соціальної пам'яті” [21]. На думку дослідника, вивчення соціальної комунікації як руху смислів у соціальному просторі та часі означає дослідження знання, уміння, емоцій, стимулів, що доходять до реципієнтів і сприймаються ними, а також як довго ці смисли зберігають свою цінність для суспільства [21]. Він наголошує, що соціальна комунікація – необхідний аспект, невід'ємна частина культури. Оцінюючи наукові досягнення, здобуті протягом ХХ століття у галузі вивчення соціальної комунікації, А. В. Соколов [21] констатує, що комунікаційна проблематика стала складовою частиною фундаментальних суспільних наук – соціології, психології, соціальної психології, культурології, соціальної філософії, а також освоєна різними прикладними вченнями – від документалістики та журналістики до теорії реклами і паблік рилейшнз,

але цілісна теорія соціальної комунікації не сформувалася, кожна галузь висвітлює ту чи іншу ділянку соціальної комунікації, але загальна структура універсуму комунікації не розглядається, хоча поняття соціальної комунікації є міждисциплінарним і в його розробленні беруть участь: герменевтика, лінгвістика, логіка, психологія, соціологія, філософія, естетика. А. В. Соколов розглядає і таку категорію соціальних комунікацій, як соціальна пам'ять. Дослідник вважає її об'єктом історії, а сенси минулого – її предметом. Структура соціальної пам'яті охоплює культурну спадщину і соціальне несвідоме у їх взаємозв'язку [21]. А. В. Соколов [21] пропонує таку схему поділу соціальних комунікацій – на інформаційні та неінформаційні (транспорт, наприклад). О. П. Коршунов [22] у статті “Система документальних комунікацій” запропонував інший поділ комунікацій – на соціальні (між людьми) і несоціальні (у тваринному світі).

Комунікацію слід вважати однією з форм взаємодії людей у процесі спілкування, розглядаючи її як інформаційний аспект спілкування. Наукові основи соціологічної теорії найповніше розроблені в дисертації В. Р. Фірсова [23] з використанням категоріального апарату теорії культури.

Соціальні інститути дослідники розглядають як порівняно стійку форму соціальної практики, зумовленої потребами суспільства. Такі дослідження зосереджувалися на його соціальній ролі, громадському призначенні, соціальних функціях, вважаючи, що визначення вихідних соціальних функцій соціальних інститутів дає уявлення про сутність їхньої діяльності.

Суспільними історично значущими віхами розвитку та вдосконалення соціокомунікаційних процесів були так звані інформаційні революції, які, на думку видатного українського кібернетика, академіка В. М. Глушкова [24, с. 9], відбувались у такій послідовності: перша – виникнення мовлення на основі знакового спілкування; друга – поява писемності; третя – виникнення книгодрукування; четверта – винайдення та використання перших електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів). Продовжуючи цей науково-інноваційний ряд, зазначимо, що формування глобальної всевітньої інформаційної інфраструктури – мережі Інтернет, безсумнівно, претендує на роль п'ятої соціально-орієнтованої інформаційної революції. А з високим ступенем достовірності та обґрунтованості наукового прогнозу можна вважати, що майбутня (до певної міри нинішня) шоста інформаційна революція забезпечить максимальну інформаційну мобільність та інформаційну персоналізацію для кожного члена суспільства на базі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій. В осяжній перспективі реалізація засад мобільного та персонального володіння актуальним інформаційним ресурсом за принципом “вся необхідна інформація – тут і зараз” є чи не ідеальною метою суспільних соціокомунікаційних трансформацій. Досягши цієї глобальної соціально-комунікативної мети, людська цивілізація практично завершить реалізацію певного циклу вдосконалення соціокомунікаційних технологій.

Зазначені інформаційні революції в певному сенсі можна вважати революціями у соціокомунікаційній галузі. У кожній з них значну роль відігравали соціальні інформаційні інститути, які забезпечували накопичення, зберігання та поширення суспільних інформаційних ресурсів.

Автор математичної теорії комунікації К. Шеннон [25] у своїх працях проводить паралелі щодо способів обміну даними між технічними засобами та людьми, вважаючи системою комунікацій таку систему, що містить п'ять складових: джерело інформації, яке виробляє повідомлення або послідовність повідомлень, які сповіщають приймальному терміналу; передавач, який працює, щоб створити сигнал, придатний для передавання по каналу; канал, що є лише середовищем, яке використовується для передачі сигналу від передавача до приймача; приймач, що зазвичай виконує операцію, зворотну до того, що робить передавач, – реконструкцію повідомлення; людину або річ, для яких призначене повідомлення.

Основна проблема комунікації, на думку К. Шеннона, полягає в тому, що в одній точці відбувається точне або наближене відтворення повідомлення, зафіксованого та переданого із іншої точки. Дослідник вважав комунікаційними всі системи, які можна використати для передавання повідомлень з необхідною точністю. У це твердження ідеально вписується соціокомунікаційна система. До функціональних обов'язків таких систем завжди входило завдання збереження та передавання інформації, зафіксованої спершу в рукописних та згодом у друкованих джерелах. Застосувавши підхід К. Шеннона до аналізу соціальних інститутів інформаційного суспільства,

можна стверджувати – всі п'ять виділених дослідником складових, а саме: джерело інформації, передавач, канал, приймач, споживач, притаманні документно-інформаційним системам, підсистемами яких є інформаційні соціальні інститути.

Документи, що циркулюють у системах соціальних комунікацій, з певним наближенням іменуватимемо джерелом інформації. Передавачем вважатимемо працівника соціального інституту, саме завдяки його діяльності інформація надходить до приймача, споживача інформації. Каналом виступає соціальний інститут, який забезпечує формування середовища, що сприяє безпосередньому передаванню інформації. Приймачем інформації є споживач інформації, через свідомість якого проходить інформація, здобувши суб'єктивне відтворення – декодування. І вже інший споживач інформації, якому рекомендовано ознайомлення з інформацією, стає особою, якій вона призначається. Слід розуміти, що розглянута схема є дещо спрощеною, але вона повністю вкладається у концепти теорії інформації та теорії передавання даних каналами зв'язку К. Шеннона [26], або, як її трактують окремі дослідники, – математичну теорію комунікації. Процес комунікації є не чим іншим, як трансляцією певної інформації від комунікатора до комуніканта.

Суб'єктивізм, притаманний декодуванню, зумовлює вчинки комуніканта, які зазвичай призводять до соціальних перетворень. Причому у соціокомунікаційних системах іноді достатньо складно оцінити рівень інформаційного “шуму” у наданих системою “повідомленнях”.

На думку авторитетних у галузі інформатики фахівців А. І. Михайлова, А. І. Черного, Р. С. Гіляревського, між комунікантом та реципієнтом встановлюється канал комунікації, без якого неможливий зв'язок (обмін, передача інформації). Зустрічі, конференції, радіо і телебачення, видавництва, редакції журналів, бібліотеки – це канали, що забезпечують можливість безпосередньої чи опосередкованої наукової комунікації [27]. Тобто ці дослідники справедливо вважають соціальні інформаційні інститути активними учасниками процесів обміну науковою інформацією, структурами для генерації, опрацювання і поширення наукового знання.

Професор В. Різун [28] стверджує, що соціальний інститут обов'язково створює наперед визначену “систему суспільної взаємодії”, застосовуючи “визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності” із певною організованою спільнотою, що диспонується “як повноправні учасники соціальної взаємодії”.

Домінантні тенденції розвитку теорії соціальних комунікацій на нинішньому етапі сконцентровані у фокусі дослідження комунікаційного середовища, що дає можливість узагальнити організаційні, методичні, технологічні, функціональні, змістовні, управлінські (зокрема проектні) аспекти соціальних комунікацій у часткових та прикладних дослідженнях наук у системі комунікаційного знання [29].

На твердженні професора В. Різуна, що “методологічним підходом до вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій очевидно є соціальнокомунікаційний підхід” [30], оснований дослідження багатьох соціальних інститутів. На думку дослідника, суть цього нового для науки загалом підходу – “фіксація, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретація даних у системі понять соціокомунікаційного інжинірингу, а точніше – з точки зору того, чи здійснює об'єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об'єкт впливу” [30]. Формування ж означуваної нами нової наукової галузі, якою є соціокомунікаційна інженерія, охоплює значно ширші аспекти побудови соціокомунікаційних технологій та систем.

Безперечно, підхід, який запропонував В. Різун, дає змогу оцінити стан суспільства, індикаторами якого в структурі соціальних комунікацій є різноманітні соціальні інститути, які через специфічні комунікативні практики та інформаційні технології постійно розвивають інформаційну та праксеологічну складові системи соціальних комунікацій. Звичайно, комунікативні практики соціальних інститутів реалізуються в певному соціокультурному середовищі, яке, з одного боку, обумовлює їх характер, а з іншого – відчуває комунікативний вплив самих інститутів. При цьому враховувалися зв'язки соціальних інститутів з цим середовищем та з іншими видами людської діяльності.

В. В. Різун вважає, що “під соціальними комунікаціями необхідно розуміти таку систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку,

провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально-комунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії” [30].

Дослідник вважає, що принципове значення має підхід до соціальних комунікацій як до інженерного вчення для розуміння організації соціально-комунікаційної справи, підготовки кадрів, а також проведення досліджень у цій сфері [31].

На його думку, соціальні комунікації утворюються за законами спілкування, тому будь-які технологічні речі передбачають використання наукових знань про спілкування та організацію суспільно-комунікаційної справи, без якої неможливий ефективний розвиток соціальної інженерії. Технології дослідник проектує лише на соціальну інженерію, вважаючи, що для “соціального інженера” соціально-комунікаційні мережі є “судинною системою” забезпечення суспільного зв’язку та впливу на суспільство. Разом з тим, дослідник не цілком визначився із термінологією, оперуючи поняттям “соціальна інженерія” і як синонімом соціально-комунікаційної інженерної справи. При цьому першу вважає наукою про соціальні комунікації, а не наукою про спілкування (комунікацію). На його думку, соціальна інженерія є наукою “про історію (виникнення і розвиток) вчення про соціальні комунікації, значення того виду соціальної інженерної справи, яку ми й назвали соціальнокомунікаційною”, “про власне соціальні комунікації як продукт соціальнокомунікаційної справи” [31].

Такий підхід підтримує О. М. Холод, який пропонує здійснювати аналіз інжинірингу з позицій соціальних комунікацій, вважаючи його соціально-комунікаційним інжинірингом, тобто процесом “створення, прогнозування, адаптації і реалізації комунікаційних технологій, стратегій і моделей соціальної дії, взаємодії і стосунків між соціальними фігурантами (суб’єктами й об’єктами) з метою здійснення маніпуляції (позитивного або негативного впливу)” [32, с. 7].

Потрібно чітко окреслити роль різних соціальних інститутів у інформаційному суспільстві, їхніх соціальних функцій, зосереджуючись на багатьох інституційних аспектах, зокрема взаємодії із зовнішнім середовищем. Інші напрями діяльності соціального інституту впродовж років не подавалися як об’єкт дослідження. Як слушно вважає Дж. Шира [13], соціальний інститут – це “сукупність соціальних явищ, умовностей і формалізованих структур, за допомогою яких суспільство фіксує межі, здійснює контроль і встановлює форми діяльності всіх своїх членів”. Дослідник наголошує, що у такому трактуванні бібліотека (з читачами) виступає однією зі “структур” соціально-комунікативних систем суспільства. Він розглядає суспільство загалом як соціальний інститут, який має в своєму складі спеціальні установи (служби, організації) і професійні кадри, розподілені між ділянками (підсистемами) інституту: практика, наука, освіта, управління, галузева преса. Бібліотеку Дж. Х. Шира розглядає як один з органів інституту освіти. Ніби продовжуючи його думку, А. В. Соколов [33] переконливо використовує трактування категорії “соціальний інститут” для аналізу соціально-комунікаційних систем. Розглядаючи соціальний інститут як реальну соціальну систему, що складається з взаємозв’язаних і взаємообумовлених функціонально спеціалізованих елементів, дослідник вибудовує її структурно-функціональну модель, зазначаючи, що кожен з компонентів соціального інституту в різні історичні періоди втілюється в різноманітних організаційних формах, проходить свій шлях розвитку. С. А. Басов [34] зазначає, що думки А. В. Соколова певний час не були затребувані суспільством, хоча соціальні інститути, змінюючись в часі, незмінно втілюють в собі функцію корисності для суспільства – незалежно від того, як розуміли саму цю “корисність”.

Саме ці дослідження підтверджують необхідність дослідження суспільства з позицій соціальних комунікацій. Удосконалюючи визначення, що подає В. Різун, соціальними комунікаціями вважаємо комплекс технологій, що реалізують функціонування системи суспільної взаємодії, яка забезпечує комунікаційні процеси соціальних інститутів, організованих спільнот та індивідів.

У цьому контексті стає все актуальнішим використання системного підходу до вивчення питань аналізу, проектування та побудови соціокомунікаційних систем. Цим питанням має займатись окрема наукова галузь знань, яку пропонуємо назвати соціокомунікаційною інженерією.

Для повноцінної реалізації соціальних комунікацій використовуються соціокомунікаційні технології, якщо приймається постулат, що, оскільки є соціальні комунікації як об'єкт вивчення, дослідження і аналізу і є технології, які реалізують ці процеси, то з системотвірного погляду безумовним є факт необхідності формування окремого виду інженерії – соціокомунікаційної інженерії. Тобто науки, яка вивчає процеси проектування, побудови і створення соціокомунікаційних систем.

Нова наукова галузь повинна певною мірою формуватися за аналогією із соціальною інженерією, яка має сукупність підходів, прикладних соціальних наук, зорієнтованих на цілеспрямовані зміни організаційних структур, що визначають людську поведінку і забезпечують контроль за нею, або – комплексний підхід до вивчення і зміни соціальної реальності, що ґрунтується на використанні інженерного підходу і наукомістких технологій [35].

Соціальна інженерія – це діяльність із проектування, конструювання, створення і зміни організаційних структур і соціальних інститутів; комплекс прикладних методів соціології та інших соціальних дисциплін, що становлять інструментарій такої діяльності [36]. Фахівці із соціальної інженерії займаються переважно соціальними проблемами на виробництві або у сфері взаємодії з громадськістю, і, як правило, мають комплексну підготовку з кількох наук, застосовуючи у своїй дослідницькій і практичній діяльності дані соціології, соціальної психології, фізіології, психології, економіки тощо [35].

У контексті досліджуваної проблеми зазначимо, що, поряд із соціальною інженерією, яка має свій об'єкт, предмет та методологію, активно розвивається ще один вид інженерії – інформаційна інженерія з окремим об'єктом, предметом та методологією. П. Казимі визначає інформаційну інженерію як комплекс діяльності зі створення різних інформаційних процесів, моделювання методів застосування та проектування з метою реалізації інформаційного обслуговування [47], що в багатьох випадках в роботах сучасних дослідників синонімічно трактується як інженерія даних та знань [51].

Соціокомунікаційна інженерія є системотвірним видом соціальної та інформаційної інженерій. Соціокомунікаційна складова забезпечує формування самого поняття соціуму, оскільки соціум почав народжуватися після того, як з'явилися функція та реалізація функцій комунікування.

Методи соціокомунікаційної інженерії

Формування методологічного базису соціокомунікаційної інженерії передбачає тісну співпрацю широкого спектра фахівців, зокрема з галузі інформаційних наук, бібліотекознавства, журналістики тощо. Процеси проектування ефективних соціокомунікаційних систем повинні ґрунтуватися на використанні методології системного аналізу та теорії моделювання.

Назріла потреба формування правил, чітких принципів побудови соціокомунікаційних відносин у інформаційному суспільстві. Соціокомунікаційна інженерія, як наука, що досліджує процеси проектування та створення соціокомунікаційних систем, затребувана, зокрема, для формування системи взаємовідносин між представниками різних партій та політичних платформ, світоглядних установок різноманітних спільнот через налагодження комунікацій, зокрема із залученням можливостей поширення інформації через соціальні мережі. Але не слід відмовлятися та відмежовуватися від теоретичних напрацювань “поелементної” інженерії К. Поппера. Раціоналізм його тверджень щодо недопустимості підходів до реформування суспільства, які ґрунтуються на “несистематичному і грубому, та зате амбітному і рішучому застосуванні змін” [37], набуває особливої актуальності у наш час. Цілком слушно дослідник зазначає, що “поелементний” технолог повинен як можна точніше оцінити дію будь-якої міри на громадське “ціле”. У межах “поелементного” підходу не виключається можливість того, що низка “поелементних” реформ надихатиметься однією загальною тенденцією. Відповідно до цього, технолог прокладатиме шлях, роблячи один крок за іншим і беручи на замітку наслідки реформи, що проводиться; він уникатиме складних і масштабних реформ, коли вже неможливо буває з'ясувати, де причина, а де наслідки, і зрозуміти, що ж, власне, він робить [37]. Це твердження, яке висловив дослідник у 1936 р., не втратило актуальності й сьогодні.

Науковець вважає, що доволі часто “ідея соціальної інженерії, планування і конструювання інститутів” використовується неправильно, що призводить до “гальмування соціального розвитку, контролю за ним або його прискорення” [37].

Цей аспект, зокрема, повинна враховувати соціокомунікаційна інженерія під час дослідження типових для соціальних інститутів соціокомунікаційних процесів, щоб забезпечити створення їх нових організаційних та змістових форм.

Як вважає К. Поппер, подібно до того, як основним завданням інженера-фізика є проектування, удосконалення і експлуатація машин, завдання соціального інженера полягає в проектуванні та реконструкції соціальних інститутів, а також в управлінні ними [37]. Термін “соціальний інститут” він трактує у дуже широкому сенсі, поширюючи його на організації (bodies) – як приватні, так і публічні.

“Поелементний” технолог або інженер знає, що спроектованою є лише незначна меншість соціальних інститутів, усі інші просто “виросли”, це неумисні результати людських дій. Але наскільки б сильне враження вони на нього не справили, технолог або інженер дивитиметься на ці соціальні інститути з “функціональної” або “інструментальної” позиції. Він бачитиме в них засоби для досягнення певної мети або вважатиме, що їх можна поставити на службу таким цілям; для нього це машини, а не організми. Зрозуміло, він бачить фундаментальні відмінності між інститутами і фізичними інструментами. Інститути – як фортеці [37]. Вони мають бути добре спроектовані й укомплектовані надійним персоналом. А останній елемент буде ефективним у разі використання методів соціокомунікаційної інженерії.

Необхідно враховувати досвід дослідників у галузі соціальної інженерії, який дає підстави стверджувати, що нові соціальні системи й інститути можна створюватися лише у інформаційному середовищі, яке формує певні культурні передумови, уникаючи сліпого копіювання і перенесення на національний ґрунт зразків закордонної культури без їх попередньої адаптації та асиміляції у межах вже сформованих інститутів [38]. К. Поппер вважав, що лише невелика частина соціальних інститутів проектувалося свідомо, створення більшості з них є неумисним.

Соціокомунікаційна інженерія формує правила коректної побудови соціальних груп, налагодження в них внутрішніх зв’язків та правил побудови зв’язків із зовнішнім світом. До прикладу, розглянемо процеси формування наукових дослідницьких груп під час започаткування дослідження у межах нового наукового проекту. Підбираються дослідники, формуються наукові завдання. Члени групи формують соціокомунікаційні відносини як між собою, так і із зовнішніми соціокомунікаційними системами.

Соціальні комунікації, безумовно, повинні перебувати в зоні впливу правил побудови соціальних груп, формування коректних процесів комунікування у групах та ефективних взаємозв’язків між групами та зовнішнім соціумом. Причому слід враховувати, що і соціальні групи, і такі системи, якими є, наприклад, соціальні мережі, є об’єктами проектування та побудови саме в контексті галузевого ареалу соціокомунікаційної інженерії. Дуже важливим у цій сфері є дотримання коректних процедур правильного моделювання і проектування. Необхідно відійти від процедур стихійного формування соціокомунікаційних систем і повернутися до формально коректної постановки задач, означити правильні методи їх створення та проектування.

Соціальна мережа – це множина агентів (вершин), які можуть вступати у взаємодію один з одним і між якими є соціальні зв’язки, тобто професійні, побутові, політичні, релігійні тощо, або забезпечувати процедури їх соціокомунікаційної взаємодії. З формального погляду такі мережі зручно подавати у вигляді графів і застосовувати для їх аналізу відповідний математичний апарат [39]. Разом з тим дослідник виокремлює особливість формування більшості соціальних мереж у контексті соціокомунікаційних зв’язків як спрямованість на вузьку взаємодію на горизонтальному рівні “особистість–особистість”. Такі зв’язки забезпечують швидке поширення інформації в соціумі. Соціальну мережу дослідник пропонує розглядати як програмно-технічний об’єкт, складну систему, яка характеризується низкою параметрів і досліджується з використанням сукупності різнотипових моделей – мети, структури, поведінки в часі, ресурсів [39].

З позицій функціонального призначення соціокомунікаційної системи інформаційного суспільства можна розглядати як складні системи, призначені для передавання необхідної інформації певній категорії користувачів [40]. Для адекватного подання і повного опису соціокомунікаційних процесів необхідно сформувавши потужну множину різнопланових процедур їх аналізу [41]. Одним з можливих варіантів є виділення окремих елементів соціокомунікаційної системи, дослідження змінних і параметрів, встановлення між компонентами і змінними функціональних зв'язків. Вважається, що степiнь вершини характеризує комунікабельність окремої особи чи певного соціального інституту [42].

Аналіз вершин та їх зв'язків дає змогу сформувавши узагальнене уявлення про систему, яку досліджують і аналізують з метою кращого розуміння та удосконалення операцій, формування досконалішої системи. Методи моделювання та системного аналізу сприяють кращому розумінню природи інформаційно-пошукових процесів, вдосконалення яких, зазвичай, допомагає покращити та вдосконалити функціонування соціокомунікаційних систем.

Зважаючи на твердження теорії К. Поппера [37] щодо соціальної інженерії, соціокомунікаційну інженерію також можна поділяти на часткову та холістську (узагальнювальну) інженерію. На думку дослідника, методи інженерії застосовуються частково, якщо проектується та досліджується сталі речі в колективі, групі й соціальному інституті. Використовуючи запропонований дослідником холістичний підхід, можливо досліджувати загальні тенденції в соціокомунікаційних процесах, що відбуваються в суспільстві.

Дослідження комунікативної взаємодії індивідів може розглядатися за допомогою егоцентричного методу, притаманного соціологічній парадигмі мережевого аналізу, при цьому аналізують вплив соціального світу окремо взятого соціального актора, який перебуває в центрі системи, та його зв'язки [43].

Принципи системного підходу дозволяють розглядати кожен соціокомунікаційну систему і як елемент глобальної системи, і як самостійну виокремлену складну систему соціокомунікаційного типу. Необхідною умовою успішного функціонування соціокомунікаційної системи є формування складових, які б забезпечували її ефективність. Серед основних базових елементів такої системи виділимо інформаційні технології, інформаційні ресурси та множину індивідів.

В. Зотов у монографії “Становлення інформаційно-комунікативного середовища сучасного суспільства: соціологічний аналіз інституційних трансформацій” [44] пропонує проводити системний аналіз інституційних змін в умовах еволюції інформаційно-комунікаційного середовища. Використання методології соціальних комунікацій як субстанціональних засад функціонування соціальних інститутів і аналіз останніх у контексті взаємодії соціуму, культури та особистості дало змогу автору доволі глибоко проаналізувати становлення інформаційно-комунікаційного середовища в умовах сучасного суспільства. Дефініцію інформаційно-комунікаційного середовища В. Зотов подає через систему функцій, притаманних системі соціальних комунікацій. Такими функціями, на думку автора, можуть бути, як мінімум, дві: 1) комунікаційна, тобто інформаційно-комунікаційне середовище розглядається як “певна інфраструктура, організована на основі інформаційно-комунікаційних технологій і призначена для зберігання, передавання, опрацювання великих масивів інформації”; 2) комунікативна, яка спирається на те, що “інформаційно-комунікаційне середовище – це мережева структура, яка об'єднує взаємозалежних соціальних суб'єктів, що координують і погоджують власну спільну діяльність для задоволення виникаючих інформаційно-комунікативних потреб” [45].

Системологічний підхід до соціальних комунікацій

Соціокомунікаційну систему характеризуємо та подаємо як багатофункціональну матеріальну та ідеальну (концептуальну), відкриту, складну, динамічну, детерміновану, телеологічну (ціле-спрямовану) регульовану систему.

Застосування основних положень та принципів системного підходу дає змогу чітко формулювати вимоги до соціокомунікаційної системи.

Принцип остаточної мети: глобальна мета системи має абсолютний пріоритет, оскільки назріла гостра необхідність застосування інноваційного підходу – реалізації концептуальних засад зняття бар'єрів у процесах доступу до інформації.

Принцип єдності: необхідно розглядати соціокомунікаційну систему і як цілісну організаційно-технологічну соціальну інституцію, і як сукупність окремих множин компонентів (технологій, інформаційного контенту тощо).

Принцип зв'язності: кожна компонента системи розглядається у взаємодії з відповідним оточенням.

Принцип модульності: аналіз соціокомунікаційної системи проводиться з декомпозицією на окремі компоненти, модулі з різним ступенем глибини, подаємо її як сукупність модулів та аналізуємо зв'язки між ними.

Принцип ієрархії: під час формування соціокомунікаційної системи реалізуються засади ієрархічної побудови її складових.

Принцип функціональності: структура соціокомунікаційної системи та її функції розглядаються у контексті пріоритетності функціональних завдань щодо структури.

Принцип розвитку: формування соціокомунікаційної системи враховує можливість удосконалення, здатність розвиватися, розширюватися, накопичувати інформацію.

Принцип невизначеності: визначаючи стратегію та тактику розвитку соціокомунікаційної системи, враховують невизначеності та випадковості у процесах її функціонування.

Методи та засоби соціокомунікаційної інженерії забезпечують формулювання концепту мети, дають змогу адекватно відображати призначення соціокомунікаційної системи, яка може розвиватися в часі та просторі. При цьому враховується, що призначення соціокомунікаційної системи – це біхевіористичне поняття, а в соціокомунікаційних системах комунікаційні процеси серед її учасників є надзвичайно важливим і загалом визначальним фактором. У побудові системи, вивченні її проявів, що ґрунтуються на соціокомунікаційних зв'язках, є певний елемент невизначеності та потрібно враховувати ризики.

Методи соціокомунікаційної інженерії дають змогу визначити тактичні цілі, досягнення яких відбувається за визначений і порівняно короткий період часу – йдеться передусім про побудову та налагодження процесів функціонування системи та формування відповідних інформаційних ресурсів.

Макроцілі формулюють так, щоб вони досягалися за достатньо тривалий проміжок часу і потребували попередньої реалізації хоча б однієї тактичної цілі. Макроціль у контексті завдань соціокомунікаційної інженерії може, наприклад, формулюватися як необхідність започаткування та реалізації у масштабах держави окремої цільової соціально-орієнтованої програми з побудови ефективної соціокомунікаційної системи, що ґрунтується на побудові та використанні сучасних основаних на прогресивних інформаційно-комунікаційних засобах соціальних мереж різними категоріями та групами користувачів.

При цьому слід враховувати необхідність формування таких цілей [46].

Функціональна ціль, яка визначається функціональними завданнями системи і технологічними операціями, притаманними системі, серед яких аналітико-синтетичне опрацювання інформації, створення інформаційного контенту, формування технологій інформаційного забезпечення користувачів.

Ціль-аналог — це образ, який отриманий в результаті дії іншої системи, а також за інших умов зовнішнього середовища. Побудова соціокомунікаційної системи ґрунтується на аналізі зарубіжного та кращих принципів вітчизняного досвіду у цій галузі.

Ціль розвитку, або нова ціль, яка визначає всі аспекти функціонування соціокомунікаційної системи і переважно передбачає інтеграцію та синтез зазначених вище цілей. Враховувалась та обставина, що наведені вище типи цілей внутрішньо пов'язані між собою. Ціль розвитку за умови її успішного досягнення системою перетворюється на ціль-аналог для інших систем. Для певної соціокомунікаційної системи стає функціональною ціллю за незмінних зовнішніх умов та ціллю-аналогом за змінених зовнішніх умов.

Сучасну соціокомунікаційну систему можемо в певному наближенні розглядати як складну систему та інформаційну фабрику, яка на основі власних та залучених ззовні інформаційних ресурсів формує широкий спектр актуальних консолідованих інформаційних сервісів та інформаційних продуктів, надає комплекс інформаційних послуг різноманітним категоріям користувачів.

Логіко-математичний підхід дає змогу подати формалізоване означення, визначаючи соціокомунікаційну систему як множину, на якій ґрунтується задане відношення з фіксованими властивостями [46].

Треба враховувати, що теорія систем вивчає явища, ґрунтуючись на дослідженні формальних взаємозв'язків між їх елементами і змін, що відбуваються під впливом зовнішнього середовища. В результаті аналізується лише взаємодія компонентів, без безпосереднього пояснення природи залучених в явище механізмів [47].

Отже, властивості соціокомунікаційної системи як цілісної структури визначаються не тільки і не стільки сумарними властивостями її окремих елементів чи підсистем, скільки специфікою її структури, особливими системотворчими, інтегративними зв'язками. В такому контексті інформаційний соціальний інститут є адаптивною багатофункціональною, відкритою культурно-цивілізаційною системою, призначення якої – сприяння обігу та розвитку накопиченого людством знання із забезпеченням вільного доступу до нього; збереження документованого знання як соціального, формування та забезпечення функціонування каналів обміну соціально значущою інформацією. Входячи до складу інформаційно-комунікаційної системи відповідного регіону, кожен з них реалізовує функцію трансляції інформації, даних та знань у вимірах соціокультурного часу та простору, надаючи суб'єктам та об'єктам комунікаційного процесу можливість порозумітися у межах спільного буття.

Необхідно враховувати, що функція системи – це сукупність процесів, які виконує система або може виконувати згідно зі своїм призначенням. Функцію кожного елемента слід розглядати як сукупність її станів у просторі та часі, а також у взаємодії з іншими елементами, оскільки під час взаємодії функцій доволі часто виникає нова властивість, яка не виявляється в кожному окремо взятому елементі системи.

Вихідною позицією є наявність основних ознак подання соціокомунікаційної системи:

- 1) найпростіших одиниць – елементів, з яких вона складається, у нашому випадку це інформаційні ресурси та технології;
- 2) підсистем – як результатів взаємодії елементів. Ми акцентуємо на таких підсистемах, як електронні бібліотеки, електронні колекції;
- 3) компонентів – результатів взаємодії підсистем, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами та явищами. У нашому випадку – налагодження взаємодії користувач – документ;
- 4) певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат функціонування;
- 5) системоутворювальних зв'язків, які об'єднують компоненти і підсистеми як частини в єдину цілісну систему. В нашому випадку йдеться про взаємодію підсистем “електронні бібліотеки”, “електронні колекції”, “користувач”;
- 6) зв'язку з іншими системами зовнішнього середовища – участь у процесах соціальних та документних комунікацій.

Методологія системного аналізу спирається на відомі закони взаємозв'язку та взаємозумовленості явищ, що в контексті суспільних процесів потребує аналізу соціокомунікаційних систем не лише як самостійних систем, а як складових елементів (підсистем) значно більшої системи. Для соціальних інститутів інформаційної галузі структурою вищого рівня є система документних комунікацій, яка містить такі компоненти: автор – редакція – друкарня – поширення документів – соціальний інститут – користувач, яка теж є складовою системи соціальних комунікацій.

Застосування системного підходу до дослідження соціокомунікаційної системи дає змогу визначити її як складну саморегульовану систему, що утворилася в процесі взаємодії між користувачем і документом, обміну інформацією з іншими елементами зовнішнього середовища. Зв'язки, що утворюються у результаті цих процесів, впливають на загальний розвиток соціальних інститутів та визначають їх місце і роль в інформаційному суспільстві.

Будь-яка соціокомунікаційна система не є ізольованою від зовнішнього середовища, а пов'язана з ним зв'язками, через які здійснює певний вплив, реалізуючи своє призначення, досягаючи своїм функціонуванням певної мети. Крім цього, існують зв'язки іншого типу, які задають впливи та дії з боку зовнішнього середовища на саму систему. Ці зв'язки відіграють важливу роль у дослідженні процесів обміну інформацією між системою та зовнішнім середовищем, а також між елементами системи, які забезпечують реалізацію основних функцій системи. Дослідження та аналіз зв'язків дають змогу пізнавати об'єкти не безпосередньо, а опосередковано, через інші об'єкти, що перебувають з ними в тому чи іншому співвідношенні чи зв'язку.

Соціокомунікаційній системі притаманні декілька видів зв'язків:

взаємодії (координації), серед яких розрізняємо зв'язки властивостей і зв'язки об'єктів. Специфіка їх полягає в тому, що вони опосередковуються цілями, які ставить перед собою кожна зі складових взаємодій;

породження (генетичні), коли один об'єкт є підставою, що породжує до життя інший об'єкт;

перетворення, серед яких ми розрізняємо ті, які реалізуються через певний об'єкт, що забезпечує це перетворення, і ті, які реалізуються під час безпосередньої взаємодії двох або більше об'єктів, у процесі якої чи завдяки якій ці об'єкти разом або окремо переходять з одного стану в інший;

побудови (структурні), які передбачають, що наявність одних елементів системи зумовлює необхідність існування інших елементів, які взаємодіють з першими;

функціонування, що забезпечують діяльність соціокомунікаційної системи. Її складові поєднані такими зв'язками, що спільно виконують певну функцію. Ці зв'язки розподіляються на зв'язки стану (коли наступний стан є функцією від попереднього) та зв'язки функціональні (коли об'єкти пов'язані єдністю реалізованої функції);

розвитку, який розглядаємо як модифікацію функціональних зв'язків системи і зв'язків її станів. Основним змістом цього процесу є достатньо істотні зміни в структурі системи і формах організації її життєдіяльності. З цієї позиції функціонування соціокомунікаційної системи є рух у стані того самого рівня, який пов'язаний з перерозподілом її елементів, функцій і зв'язків. При цьому кожний наступний стан або безпосередньо визначається попереднім, або так чи інакше "перетворюється" всією побудовою об'єкта і не виходить за межі його історії. Розвиток соціокомунікаційної системи забезпечує актуалізацію закладених у ній потенцій та призводить до різкої зміни форми функціонування. Отже, соціокомунікаційна система вимушено виходить на вищий рівень функціонування за умови реорганізації організаційних засад її діяльності;

управління, які залежно від конкретного виду технологічного втілення можуть утворювати різновид функціональних зв'язків або зв'язків розвитку.

Типовим прикладом соціокомунікаційної системи є соціальні мережі. Скажімо, досліджуючи соціальні мережі наукових спільнот, у яких фіксується співавторство вчених під час підготовки та опублікування наукових статей, можна простежити притаманні їм зв'язки та процеси поширення наукової інформації. Зазначені спільноти переважно об'єднують понад мільйон учасників. Їх функціональність досліджується з використанням відповідних моделей. Модель мережі наукової спільноти [48] *M. Girvan, M. E. J. Newman* пропонують подавати у формі графу, вершинами якого є окремі науковці, а спільні публікації трактуються як зв'язки між ними. Поява декількох спільних публікацій сприяє формуванню декількох паралельних зв'язків.

Математик Пауль Ердош, який тривалий час досліджував мережі співавторства, у своїх фундаментальних працях запропонував використовувати певні метрики активності співпраці у мережі наукової спільноти [49]

Неабияку роль у дослідженні соціальних мереж відіграє можливість аналізу стратегії поведінки, для прогнозування якої І. Н. Трофімова пропонує використовувати модель соціальної поведінки [50]. Запропонована модель враховує вплив на поведінку спільноти низки факторів: середовища, величини популяції, можливість встановлення контактів (соціабельність) та ступінь відмінностей елементів. Сучасні соціальні мережі є сучасним і популярним інструментом забезпечення комунікації.

Інформацію в соціокомунікаційній системі необхідно розглядати як з позицій її отримання, зберігання, передавання, перетворення, фільтрації, так і з позицій її використання у комунікаційних процесах. Інформаційні потоки розглядаємо у взаємозв'язку із певними структурними схемами, які мають деякі спільні риси: джерела та споживачів інформації, об'єм, форми представлення, напрям передавання, місця і виду зберігання тощо. Ці структурні схеми використовуються для аналізу та мінімізації потоків даних та зменшення їх об'єму, виявлення як дублювання інформації, так і дублювання шляхів її передавання тощо. Поняття інформації має високий ступінь універсальності, в загальному сенсі функціонування соціокомунікаційної системи розглядається як перетворення вхідної інформації на вихідну в результаті прийняття певних рішень у середині системи. Зазначимо, що соціальні мережі є одним із об'єктів сфери інтересів соціокомунікаційної інженерії.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок

Отже, провівши поглиблений аналіз, можемо стверджувати, що однією з нагальних потреб під час створення інформаційного суспільства є продовження формування нового виду інженерії, якою є соціокомунікаційна інженерія, що подається як сукупність методів, засобів та способів, які у разі їх системного використання дають змогу проектувати та створювати якісні та ефективні соціокомунікаційні технології та системи.

Назріла нагальна потреба розроблення правил побудови соціокомунікаційних груп, формування коректних процесів комунікування в їх середовищі та налагодження ефективних зовнішніх та внутрішніх соціокомунікаційних зв'язків. Соціокомунікаційні групи і системи (зокрема соціальні мережі) є об'єктами вивчення, дослідження, проектування та побудови соціокомунікаційної інженерії. Прийняття саме такої парадигми дозволяє уникнути стихійності під час формування соціокомунікаційних систем, забезпечити коректну постановку задач, вибрати коректні та ефективні методи їх створення та проектування.

Предметом її досліджень є соціальні комунікації та соціокомунікаційні процеси, при цьому соціокомунікаційна інженерія використовує загальнонаукові методи дослідження, а також методи, притаманні інженерній та гуманітарним галузям.

Саме інструментами соціокомунікаційної інженерії повинні розроблятися моделі опису сучасних соціальних мереж, із застосуванням методів різних галузей наук, потужного математичного апарату, зокрема розробленого для фізичних явищ і процесів матеріального світу, оскільки простежуються чіткі аналогії між фізичними явищами в "неживій" природі й процесами функціонування соціальних груп, спільнот та мереж. Такий науково обґрунтований та методологічно вивіреним підхід може забезпечувати коректність та прогнозованість розвитку соціокомунікаційних систем. Системологічний підхід до соціальних комунікацій дає змогу чітко формулювати вимоги до соціокомунікаційної системи.

1. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине / Винер Н. ; пер. с англ. И. В. Соловьева и Г. Н. Поварова ; под ред. Г. Н. Поварова. – 2-е изд. – М. : Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. – 165 с. 2. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / Різун В. В. // *Світ соціальних комунікацій*. – 2011. – Т. 1. – С. 7. 3. *Decree on the Media of social communications inter mirifica solemnly promulgated by his holiness pope paul vi on december 4, 1963. CHAPTER I. [Стаття] 3. – Режим доступу: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19631204_inter-mirifica_en.html. 4. Амлинский Л. З. Читатель в научной библиотеке информационного общества / Л. З. Амлинский // *Научные и технические библиотеки*. – 2011. – № 7. – С. 6. 5. Эшби Уильям. Введение в кибернетику / Эшби Уильям. – М.: КомКнига, 2006. – 432 с. 6. Kaid L. *Handbook of Political Communication Research* / Lynda Lee Kaid. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – 541 p. 7. Perry D. K. *American Pragmatism and Communication Research* / David K. Perry. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2001. – 264 p. 8. Маклюэн М. *Галактика Гуттенберга: Сотворение человека печатной культуры* / Маклюэн Маршалл ; [перевод, примечания за изданием University of Toronto Press, 1962 А. Юдина]. – К.: Ника–Центр, 2004. – 432 с. – (Серия "Сдвиг парадигмы" ; Вып. 1). 9. Маклюэн Г.*

М. Понимание Медиа : Внешние расширения человека / Маклюэн Г. М. ; пер. с англ. В. Николаева ; закл. ст. М. Вавилова. – М. ; Жуковский: “КАНОН–пресс–Ц. “Кучково поле”, 2003. – 464 с. – (Приложение к серии “Публикации Центра Фундаментальной Социологии). 10. Innis H. *The Bias of Communication* / Innis Harold. – Toronto: University of Toronto Press, 1951. – P. 29. 11. Usher A. P. *A History of Mechanical Invention* / Usher Abbott Payson.–Boston:Beacon Press paperback, 1959. – P. 238. 12. Fevvre L. *L'Apparition du livre* / Fevvre, Lucien, Martin, Henri–Jean. – Paris: Editions Albin Michel, 1950. – P. 126. 13. Шира Д. Х. Введение в библиотековедение: Основные элементы библиотечного обслуживания / Шира Д. Х. ; пер. с англ. В. В. Скворцова, Э. Г. Азгальдова; под ред. Н. С. Карташова. – М.: Высш. шк., 1983. – 256 с. 14. Рунов А. В. Особенности коммуникативной среды в моделях информационного общества : дисс. ... д-ра социол. наук: 22.00.04 / Рунов А. В. – М., 2003. – 321 с. 15. Ільганаєва В. О. Інформація та знання в інформаційно-комунікаційних процесах / Валентина Ільганаєва // Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації. – 2009. – № 2. – С. 149–154. 16. Ситниченко Л. Періоджерела комунікативної філософії / Ситниченко Л. – К.: Либідь, 1996. – С. 7. 17. Казакова Т. В. Інформаційно-комунікативні відносини найдавніших гомінід як виток соціальних комунікацій людства. Фрагмент авторського курсу “теорія та історія соціальних комунікацій” / Казакова Т. В. // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Филология. Социальная коммуникация”. – Т. 21(60). – 2008. – № 1. – С. 199–203. 18. Луцишин А. Комунікативна філософія як пропозиція світоглядних парадигмальних змін / Андрій Луцишин // Вісник Львів. ун-ту. Серія філос. – 2009. – Вип. 12. – С. 60–66. 19. Комунікативна філософія // Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4421); 20. Habermas J. *Theorie des kommunikativen Handelns* / Habermas J. – Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1981. – S. 40. 21. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / Соколов А. В. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с. 22. Коршунов О. П. Система документальных коммуникаций (СДК) / Коршунов О. П. // Вестник МГУКИ. – 2003. – № 2. – С. 121–126. 23. Фирсов В. Р. Библиотека как социальный институт. Теоретико-методологические аспекты повышения ее роли в развитом социалистическом обществе : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Фирсов В. Р. – Ленинград, 1984. – 15 с. 24. Глушков В. М. Основы безбумажной информатики / В. М. Глушков. – 2-е издание, исправленное. – М., 1987. – С. 9. 25. Shannon C. E. *A Mathematical Theory of Communication* / By C. E. Shannon // *The Bell System Technical Journal*.– 1948.– July, October (Vol. 27).– P. 379–423, 623–656. 26. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике / Шеннон К. – М., 1963. – 830 с. 27. Різун В. В. Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії : стаття / В. В. Різун. – Режим доступу: http://journalib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf.–Назва з екрану. 28. Социальные коммуникации: (теория, методология, деятельность): слов.-справ. / [авт.-сост. В. А. Ильганаева]. – Харьков: Гор. тип., 2009. – 391 с. 30. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / Різун В. В. // Світ соціальних комунікацій. – 2011. – Т. 1. – С. 7. 31. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії) / Володимир Різун // Комунікація. – 2012. – № 2. – С. 8–18. 32. Холод О. М. Соціальнокомунікаційний інжиніринг як методологія дослідження соціальних комунікацій / Холод О. М. // Світ соціальних комунікацій. – 2012. – Т. 8. – С. 7–12. 33. Соколов А. В. Незыблемость фундамента и модернизация фасада / А. В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 4. – С. 64–75. 34. Басов С. А. Об институциональном подходе в библиотековедении / Басов С. А. // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 3. – С. 50–69. 35. Что такое социальная инженерия?. – Режим доступу: <http://evolkov.net/soc.engineering/articles/What.is.soc.engineering.html>. 36. Инженерия социальная. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/8394/%D0%98%D0%9D%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%AF. 37. Поннер К. Ницета историцизма. – М., 1993. – С. 312. – Режим доступу: http://royallib.com/read/popper_karl/nishcheta_istoritsizma.html#204800. 38. Социальная инженерия на службе гражданского общества. – Режим доступу: <http://evolkov.net/soc.engineering/articles/What.is.soc.engineering.html>. 39. Сазонов В. М. Социальные сети – анализ и перспективы / Сазонов В. М. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.ru/category/biology/> Сайт С. П. Курдумова “Биология, психология,

медицина, демография и социология”. 40. Leimkuhler F. F. *System Analysis in University Libraries / Gollege and Research Libraries*. – 1966. – Vol. 27, № 1. – P. 13–18. 41. Kilgour F. G. *System Concepts and Libraries / Gollege and Research Libraries*. – 1967. – Vol. 28, № 3. – P. 167–170; 42. Newman M. E. J. *The structure of scientific collaboration networks / M. E. J. Newman // Proc. Natl. Acad. Sci. USA, 2000. – Vol. 98, № 2. – P. 404–409.* 43. Wellman, B. and S. Wortley, *Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support // American Journal of Sociology, 1990. – P. 558–588.* 44. Зотов В. В. *Становление информационно-коммуникативной среды современного общества: социологический анализ институциональных трансформаций / В. В. Зотов ; Курск. гос. тех. ун-т. – Курск, 2007. – 244 с.* 45. Зотов В. В. *Информационно-коммуникативные основы институциональных изменений современного российского общества : дисс. ... д-ра социол. наук. Специальность: 22.00.04. – Социальная структура, социальные институты и процессы / Зотов В. В. – М., 2009. – С. 22–23.* 46. Катренко А. В. *Системний аналіз об’єктів та процесів комп’ютеризації / Катренко А. В. – Львів: Новий світ, 2003. – 368 с.* 47. Казыми П. Ф. *Информационная инженерия / Казыми П. Ф. – Баку : Издательство Бакинского государственного университета, 2011. – 230 с.* 48. Girvan M. *Community structure in social and biological networks / M. Girvan, M. E. J. Newman // Proc. Natl. Acad. Sci. USA, 2002. – Vol. 99 (12). – P. 821–826.* 49. *Складні мережі / О. Головач та ін. // Журнал фізичних досліджень. – 2006. – Т. 10, № 4. – С. 247–289.* 50. Трофимова И. Н. *Моделирование социального поведения / Трофимова И. Н. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.narod.ru/Trophimova9.htm> Сайт С. П. Курдумова “Синергетика”.* 51. Литвин В. В. *Методи та засоби інженерії даних та знань : навч. посіб. / Василь Володимирович Литвин. – Львів : Магнолія Плюс, 2012. – 240 с. – (Комп’ютинг).*